

10. SVĚTOVÁ VÁLKA A POVÁLEČNÝ SVĚT

Pokud světová válka, v červenci 1914 rozpoutaná, byla vskutku výsledkem osudové nutné, takřka zákonitě srážky sil zviřených imperialistickými sklony či soustavami, či spíše přece jen osobitým provinením určitých kruhů a mužů vládnoucích, o tom trvá nekonečná diskuse vědecká i publicistická, jejížhož uspokojivého vyznění se naše pokolení sotva dočká.

Jisto jest ovšem, že přitom osadní a jiné zámořské problémy, které se dlouho zdály nepovazlivějším nebezpečím i evropskému míru, v posledních letech předválečných značnou měrou pozbyly své příkré hrozivosti. V rámci trojdohody byly smírně vyřešeny smlouvami let 1904 i 1907 a v oblasti pacifické povolilo rovněž napětí mezi Japonskem, Ruskem i Spojenými státy, zejména když čínskou revoluci i vítězstvím demokratické strany ve Spojených státech s Wilsonem v čele nové síly na jeviště byly vstoupily; konečně také mezi Německem a Anglií došlo, aspoň v otázkách afrických i v sporu o podíl na dráze bagdadské v první polovici osudného roku 1914, ke kladné dohodě, stejně jako již předtím mezi Německem a Francií se stalo v otázce marocké.

Tím více však vstupovaly tehdy do popředí jako zápalné látky ryze evropské problémy národní, zejména když vedle Německa také Rakousko-Uhersko, otázkami těmi ve svém nitru nejvíce zatížené, anežní krizí bosenskou v jasný plamen rozdmýchalo neklid na Balkáně stále rostoucí a makedonskými zmatky i mladoturckou revolucí valně zjiřtený a zároveň jeho soupeř v oblasti jaderské, Itálii, tripolským dobrodružstvím oleje do ohně přilila. Balkánská válka se svými složitými důsledky stává se tu pak konečným balvanem do cesty mírného vývoje zavaleným, jenž dal žádoucí záminku k rozpoutání obecného zápasu mužům z Berlína i Vídně, již dlouho hlásajícím, že jediné „železnou lázň“⁸⁴ rozhodného boje evropské lidstvo dosáhne nového zdraví a nových výhledů spásy.

Byly to tedy především otázky národního kvasu a velmocenské rovnováhy evropské, jež vedly k osudnému výbuchu. Vlastní impe-

rialistické motivy přispěly pouze k tomu, že boj nezůstal omezen na Evropu, nýbrž nabyl postupnou účastí mimoevropských mocí rázu první opravdu světové války, a síly obecného rázu i všelidského přízvuku byly při tom zpočátku vůbec značně odsunuty stranou, jak ukázaly již marné pokusy některých skupin velkého kapitálu mezinárodního i rozličných táborů socialistických o zabránění válce. Vražda socialistického vůdce Jeana Jaurése byla takřka symbolickým projevem tohoto drsného potlačení všelidských zřetelů v děsivé prudké srážce živelných záští národních. Teprve v jejím dalším průběhu přicházejí znenáhla i ony obecné zřetele přece jen k významné účinnosti, jednak vítězstvím *bolševické revoluce v Rusku*, jednak obrácením hesel demokracie a národního sebeurčení proti despotii Habsburků a Hohenzollernů i jejich osmanského spojení. Vším tím nabývá veliký zápas znenáhla určitéjšho vyhranění ideového a světová válka odívá se v roucho skutečného *převratu světového*, zvláště když dlouho odsouvaný vstup Spojených států do jejího víru posunul mocně do popředí ideologické sklony a zásady amerického presidenta-učence.

V pokoření a zlomení trojího císařství vyvrcholil pak především konečný výsledek hrozného zápasu a na jejich troskách vzniká nejen nová Evropa, v níž posléze i československý živel nalezl splnění svých tužeb v svěprávném státu vlastním. Heslo demokratického *sebeurčení národní* zaslehuje zároveň jako nové všelidské evangelium, vzdouvající prapory vítězné dohody, i do zámořských dálek, přispívající také tam jak ke vzniku nových států národních, například v prostředí arabském, tak k emancipačním hnutím proti cizímu poručeníství, například v Egyptě a Indii. Dosavadní převaha bílého plemene na zeměkouli byla tím sice považlivě ohrožena, ale nebezpečí jevílo se zatím pouhým podružným stínem v tříprytivém moři nadějí v novou lepší úpravu všech věcí lidských, v níž zejména Wilsonův posvátný covenant⁸⁴ *Svazu národů* měl mítí vůdčí místo a která by v budoucnosti blízké i daleké odstranila zejména vůbec vyrovnávání mezinárodních sporů krvavou zbraní.

Nové záruky všelidské organizace byly proto vtěleny přímo do

⁸⁴ *covenant* (anglicky): slavnostní smlouva, závazek, úmluva; smluvní listina, klausule smlouvy; stanovy, statutu.

smluv mírových, ale konečný úspěch velikého úsilí nesplnil, bohužel, nikterak příliš vyprjatých nadějí. Zčásti již proto, že k stavbě nového chrámu bezpečné lidskosti ruku přímo nepřiložily obě velké moci, na západě i na východě k starému jádru evropské kultury se družící, Spojené státy americké a sovětské Rusko. Unie spíše z důvodů politické oportunity, zášlehem osobních nálad a stranictví zosřtěněho, revoluční Rusko z hlubokého protikladu zásadního nazírání na všechny věci lidské, odlišujícího je výrazně od myšlení a cílů vůdčích tvůrců pařížských úmluv mírových. Na díle takto od počátku osudně kusem spočinul pak přílišnou tíhou kalný odkaz předválečných nenávistí, zklamanych žádostivosti a národních hesel, jejichž nároků územní změny mírových smluv, ač velmi značné, přece nemohly plně ukojiti.

Z toho všeho vznikal záhy tísnivý dojem vratkosti mírové úpravy, který se stal branou, jíž zejména do evropského prostředí pronikl znovu trapný rozpor mezi všelidským pacifismem s jeho smluvními vazanostmi a řevnivým nacionalismem, ochotným nároky své hájiti znova i mečem a všemi hrůzami novodobé války technické. K tomu přidružily se v důsledku těžkých poruch a změn hospodářského života, jež přinesla dlouhá válka a které byly nadto zle znásobeny problémy reparačními, i vážné *nesnáze v světovém hospodářství*. Úvěrní transakce finančního kapitálu, domnělými zisky válčnými uměle rozmnoženého, odsunuly sice na několik let plnou příkroť těchto hospodářských důsledků války a vykouzily dokonce, aspoň v některých krajích, dočasné zdání prosperity. Krize se však dostavila později tím důrazněji a její vlny, vrcholící zejména v hromadné nezaměstnanosti a vážnoucím odbytu hospodářských statků, nakupených překotně racionalizovanou nadvýrobou, zosřtily ještě pocit politického neklidu a nejistoty.

Racionalizace průmyslová a nezaměstnanost staly se takřka zlou sfingou, jež klade svou krutou otázkou všemu hospodářství vybudovanému na soustavě svobodného závodění, aniž zároveň podal ohromný pokus kolektivního a sřtatem usměrněného hospodářství sovětského aspoň zatím zcela uspokojivý důkaz své schopnosti udržeti na žádoucí výši jak výrobu, tak distribuci všech statků nutné potřeby. Ani tou, ani onou cestou nesvíralo tedy bezpečně východiško z těžké krize a zároveň dolehly na veřejný život větší stáří, vybavených demokratickými řády, i chmurné stíny

stranického sobectví, marnivě nehopodárnosti a poválečného poklesu veřejné mravnosti.

Zdálo se tak, že veskrze zklamala cesta vyznačená milníky *románového pozitivismu*, jež slibovala v době mírových smluv spolu s vítězstvím demokratických řádů nad mocí opřenou o sílu konzervativní tradice všemu lidstvu nové milénium; množily se hlasy, že nevede vůbec nikterak k žádoucímu pokroku, nýbrž na scesti a k úpadku, pozlacenému sice svůdnými hesly a sliby intelektuálního zdokonalení, ale opravdu vystřebávajícímu z duší veskeru tyzí mužnost a tvořivou plodnost.

A tu se přihlásily rychle k slovu rozličné síly přisřtihu spíše iracionálního, které svými kořeny sahaly až do dávno minulých dob romantiky první polovice 19. věku, ale již v předválečném imperialismu se byly jevily význačnou složkou. Proti víře v schopnost lidských kolektivů účelně rozhodovati o veřejném životě v rámci demokratických ústrojí stavl se výlučná důvěra v silné jedince a hledá se především zázračný vídec, jenž by kouzelným proudkem zahnal přisřeru krize i korupce. Zrak se obrací zase se zvýšenou vřoucností k tajemným silám národního ducha, jež mají přinesti vykoupení, zejména rozhořili se jimi sebevědomí úspěchtilé krve a domácích tradic proti domnělým kazům mezinárodní bezkrevnosti a přílišného intelektualismu. Náлады ty nalézají pak ovšem v mnohém posilu i z krtuhů zásadně konzervativního usměrnění a ze stínu vystupují do popředí opět i neblahá hesla o požehnaní ocelové lázně militarismu pro duši národní; a to ovšem zvláště tam, kde výsledek světové války přinesl trpkost porážky nebo aspoň nespokojenost s úpravou míru a kde zároveň přivalem inflace byly dokonale ochuzeny střední vrstvy.

Tak stavl se proti racionalistickému táboru liberalismu, demokracie a socialismu hlučný tábor *národně zbarvené racionality*. V italském fašismu, německém národním socialismu, polském expanzivismu vojenském, uherské irredentě, bulharském spikleneck-tvém národním a jiných zjevích podobných nabývá proud ten rychle rázu velké vlny, souvěký život zaplavující a podporované i jinými náladami, které prozrazují větší důvěru v rázný, pudem a zdánlivou prostotou poctivé myslí řízený čin než v zdráhavou, odbornickými pochybnostmi zastíněnou úvahu rozumovou. Zejména mládež, nejnůře stížená hospodářskou tísní, stává se oporou nového evan-

gela, které se ovšem již neobrací k člověku v jeho obecné všelidskosti, nýbrž především jen k užšímu kruhu vlastního národa, a dává tak vyrůstati i v duchovém životě podobným nevládným hradbám, dělícím národ od národa, jakým vlekla krize a strohá hesla autarkie dala zároveň vyrůstí na poli života hospodářského.

Vytváření nového světa z trosek, jež nahromadila válka světová, jest tedy věru svízelné a dává vzrýčovatí se nad úroveň ostatních souvěkovců nejedné zajímavé postavě nové, na tvorbě dějin souvěkých význačně zúčastněné. Než obraz těchto, dosud žijících mužů, leží již mimo rámec našeho díla, které zůstává věnováno paměti těch budovatelů osudů lidských, kteří neputují již s námi vsříc další budoucnosti.

11. SVĚT V PŘERODU

Mám pronésti několik slov úvodem k souboru rozprav, jehož název se zdá poněkud osobivým. Svět v přerodu! Žijeme vskutku v době převráťející všecku základnu života? Jsou strasti naše opravdu plodnými bolestmi porodními nového řádu? Skoro každá doba má svůj úkol za zvláště významný a průkopnický. Oku historikovu jest naproti tomu minulost spíše jednonným řetězem vývoje, kde jeden článek s druhým těsně splývá. Ale i tu musíme přiznati, že vnitřní dynamika všech dob není stejná. Někdy se hromadí napětí po dlouhá léta jaksi neslyšně, aby pak naráz v šumivém varu vykypělo a i protrhlo ochranné hráze přestárých tradic.

Tak vidíme, jak ve středověku po stalerí trvala zásadní polarita mezi odříkavými příkazy křesťanství a silnou potřebou vezdejšího života naplniti tepem věřelých vášní a barvitého tvoření kulturního. Církev snažila se neúnavně překlenouti tento rozpor rozličnými kompromisy, protikladné síly nalezly však posléze bouřlivé vyrovnání v tzv. reformaci a jejích úporných bojích.

Anebo v 18. věku vidíme, jak trvá starý řád stavovský založený na zásadní povznešenosti vyšších, privilegiovaných tříd nad ohromnou většinou ostatního lidu nižšího. Pod jeho povrchem nabyvá však bohatnoucí měšťanstvo v ruchu hospodářském skutečně převahu, a tím i většího sebevědomí, zatímco se také v stárním hospodářství hlásí naléhavá potřeba rozdělití stejnoměrněji na všechny občany vzrostlé břímě danové; a zároveň odhaluje i filozofická kritika osvícenská s říznou káravostí tyro nesrovnalosti, dožadující se ve jménu žádoucího pokroku jejich nápravy novým řádem společenským. Ježto však absolutistické vlády přes veškeré své osvícenské náběhy nedovedly napětí to véas vyrovnati, zhroutily se hráze zvěšelých tradic stavovských v bouřlivém karaklyzmatu veliké revoluce francouzské.

Také naše pokolení zdědilo tíživý odkaz velikých rozporů zásadních. V průběhu 19. věku došlo sice přirozeným vývojem a pod tlakem několika dalších výbuchů revolučních k rozhodnému vítězství

požadavků a hesel aboličních.⁸⁵ Mízí poddanství i nevolnictví, rovnost občanů před zákonem odplavuje skoro všude nekdější řády stavovské, roste podíl občanských šiků na veřejné správě. Zároveň mění se dokonale podstata všeho života smělými výboji vědy a techniky. Nekonečné síly nástrojné vstupují párou a elektrinou do služeb člověka a znášobují záračně jeho výrobní schopnosti. Nové komunikace opředly oceány i pevniny hustou sítí dopravy, která učinila všecek okruh zemský takřka jednotným tržištěm. Mezinárodní úvér dal mu nadto jemnou soustavu nervovou, jež přenáší okamžitě místní nárazy na všechny burzy a peněžnická střediska. Od rána do večera slouží nám plody přírody i práce kraje nejvzdálenějších; až do zapadlých vesniček pronikají tyto vlny vzájemné závislosti hospodářské všeho lidstva. Životní sloh se tím mocně obohatal i u nejnižších vrstev; zpodobnil se však také velice. Vzdálená plemena barevná přijímají naše potřeby a zvyky; všude ustupuje před nimi místní svéráznost jak v kroji, tak v rozličných heslech a řádech života veřejného i společenského.

Zdálo se tudíž, že vzniká nezadržitelně jednotné ovzduší všelidské. A přece táz doba, která je budovala, přinesla zároveň zcela nebyvalý rozmach nacionalismu, živelné rouhy odlišiti od ostatního světa oblast vlastního jazyka a vlastní tradice dějinné, zajistiti jí – a to třeba na újmu všech ostatních – plný jas slunce. Vlastenecká horoucnost, rozkvetlá nejprve v písemnictví a umění, stává se i v státním životě složkou výbušné síly. Trhá větší útvary různorozné a vzrývá je na jejich troskách honosné prapory ryze národního státu. Posléze proniká i na pole hospodářské, ač právě tu ony univerzální, všelidské vzraby měly tak velikolepé úspěchy. Vzniká prurdy, hesly národními zbarvený boj o trhy a rozpětí v zámoří; mluví se o imperialismu, dělbě světa na rozsáhlé úseky mocenské, proti sobě nedůvěřivě po zubu vyzbrojené.

Tyto jítivé síly národních hesel strhly konečně takřka veškeré vzdělané lidstvo do víru světové války a její hekatomby byly pak tak hrozné především pro podivuhodné pokroky techniky, postavené do služeb hromadného vraždění a ničení. I bylo přirozené, že oběti

⁸⁵ *aboliční hesla*: hesla žádající zrušení, odvolání nějakého zákona, nejčastěji trestu smrti; abolicionismus v užším smyslu označuje hnutí v USA v 18.–19. století za zrušení otroctví.

ty zesílily mocně rouhu, aby veliká válka zústrala válkou poslední a přinesla i v politickém ohledu novou, obecnou organizaci lidstva, organizaci, jež by v budoucnosti blížké i daleké odstranila vyrovnávání mezinárodních sporů krvavou zbraní. Myslenka nebyla v podstatě nová, novou byla však rozhodnost, s jakou zejména prezident Wilson tlačil na její bezodkladné ztřesenění v posvátném covenantu Svazu národů.

Úspěch úsilí jeho byl nepochybně značný, ale přece jen kusý. Nové záruky všelidské organizace byly vtěleny přímo do smluv mírových, a smlouvy ty, ač přinesly ve službách národní spravedlnosti značné změny územní, nedovedly přece vytvořiti obecné přesvědčení, že nová úprava ta v podstatě své jest konečná. Tento dojem vrakosti díla mírového stal se pak branou, kterou zejména do evropského prostředí znova pronikl trapný rozpor mezi zásadním usměrněním pacifickým, jež zažehnává přízrak války všelidskou vázanosť smluvní, a řevnivým nacionalismem, ochotným nároky své hájiti i mečem a všemi hrůzami novodobé války technické. Z trapného vědomí nehotovosti a obecné nejistoty vyrůstá tak velká otázká, která z těchto dvou cest má naše pokolení přivésti ke konečnému přerodu světa v pevnější skupenství. Zároveň kypí však život náš ještě jinými, hlubokými srážkami.

Máme tu především příkrý protiklad liberalismu a socialismu. Směr první hledá pokrok ve volném závodění jednotlivců, jimž zaručuje zásadně rovnost právní i ústavní, ponechává však širokou možnost dospívat k pronikavým nerovnostem na poli hospodářském. Možnost ta vyhrčila okázale v soustavě kapitalistické, která rozvinutím osobních schopností na poli vědeckém, technickém i komerčním stupňovala výrobu i její oběžnost k množstvem dříve zcela neslychaným. Projevila však podstatně nedostateky v spravedlivé distribuci vyrobených statků a zosřtila tím k osudné příkrostiti otázky sociální. Hledalo se tudíž jiné řešení, podle něhož by moc veřejná mnohem hlouběji zasáhla i do hospodářských oblastí, pečující tu o účinnou záštitu slabších proti silnějším a stupňujíc snahu tu po připadé až k vyvlastnění výrobních prostředků.

Proti liberalismu cenícimu především individuální svobodu, jež má být však zároveň i zdrojem závazné zodpovědnosti osobní, stává tak socialismus hlavní důraz na rovnost opěnou o hromadné síly lidského kolektivu. Mezi obojím směrem svádí se zápas velmi

tuhý, který odsuzuje namnoze k nezdaru reformistické pokusy o kompromis a vylučuje zdánlivě jakékoliv společenstvo ideové těchto dvou proudů. A přece vidíme při bližším přihlídnutí, že společná základna tu jest, v níž oba směry konví. Jest to racionalistické dědictví osvícenského 18. věku, víra ve vylučné právo přesné úvahy rozumové při úpravě věcí lidských, víra v pokrokovou vědu a její odbornou vyzbroj, v sílu logiky a ducha svobodného, který setřásá pověřivou úctu před domnělými právy božskými ve veřejném i společenském životě a odkazuje jakoukoliv mystiku do těsně komůrky soukromého cítění.

Proti tomuto pozitivismu, jenž ovládá jak liberalismus, tak socialismus novodobý, stavějí se však rozličné proudy, zásadně jiného usměrnění. Jsou tu především církev, které uvádějí život vezdější v dotek se zásvětnem, ale zároveň si přisuzují právo určovati v mnohém směru i vezdější řády společenské, a to nejčastěji v duchu konzervativní tradice, odsuzující i liberální individualismus, i socialistický kolektivismus. Jest tu však také mocný proud romantický, který již v 18. věku čelil duchu osvícenskému. Proud ten staví proti samovládě rozumu především hodnoty citové, náklonnosti, pudů, vášně a jiné mhoucnosti, skryté v tajemné dlíně osobního i společenského podvědomí. Romantismu není ani národ, ani stát umělým strojem, mechanismem, který vznikl z vědomě účelového spojení lidských atomů tzv. smlouvou společenskou, a proto může býti především rozumovou úvahou řízen a zlepšován. Jim národ i stát jevil se naopak živým organizmem, stromem, jehož kořeny sahají do temné minulosti, osudovým společenstvem, v němž podvědomá síla národní vytvořila svéráznou řeč, mravy, zákony, umění lidové s jeho písní a pohádkou. Tento ústrojný celek, který posvátným odkazem krve a dějin spojuje navzájem dlouhá pokolení, jest podle nauk romantické státovědy pravyým cílem vývoje. Jemu má sloužiti veškeren život veřejný a nikoliv prchavému blahu a svobodné zvlíli jednotlivce se všemi jejich zřánlivými pokrokovostmi a naměkklým pohodlím.

Romantická nálada působila od počátku mocně ve vývoji novodobého nacionalismu. Chvillemi zdálo se sice, že ustupuje do pozadí před vítěznými úspěchy ducha pozitivistického. To byla doba, kdy naturalismus a realismus v krásné literatuře i v umění vytvářením stály na vrchoh i a přírodní vědy slibovaly lidstvu nejen zvýše-

ný blahobyť osobní, nýbrž také rozřešení všech záhad, zatěžujících mysl lidskou od pravěku. Když však na sklonku 19. věku nastalo jakési rozčarování z těchto ne zcela dodržených slibů vědy a když s prvními záchvěvy přesycení z přemíry technických úspěchů se dostavil jakýsi epigonský světobol fin de siècle duší nedosti nasyce- ných, zdvihl romantismus opět svou hlavu. A to nejen v umění. Setkáváme se s ním v rasových naukách německého pangermanismu i britského imperialismu, ve filozofii, třeba v Bergsonově nauce o tvůrčí imaginaci a v Nietzscheově nadčlověku, ve Freudově psychoanalytické nauce o zápasech podvědomí, v kvasivých náběžích italského futurismu.

Síly oživené romantiky to byly namnoze, jež zjitřily v duši evropského člověka dravou vůli k moci, která přehlušila střízlivou mluvu politických i hospodářských úvah a dovedla i železnou přišteru militarismu ozdobiti leskem slov tak vznášenyh a tajemných, že se národy do jejího drtivé náruče vrhaly konečně s domněním jakési osudové nutnosti. A ani krvavě peklo hrozných pěti let nezlomilo úplně podivné kouzlo. Naopak. Jakmile se ukázalo, že mírové smlouvy a hnutí všelidského pacifismu nezjednaly pevně jistoty věcí budoucích, zesílily znova romantické složky v duševním životě lidstva evropského, zejména když také na hospodářském poli obě rozumově usměrněné soustavy, liberalismus i socialismus, utrpěly významně neúspěchy.

U kapitalismu byla to krize, která se dostavila z poměru mezi závratně stupňovanou výrobou a poklesající spotřebou. Racionalizace a nezaměstnanost staly se tu sfinvou, která položila svou osudovou otázku hospodářství na svobodném závodění vzbudovanému, otázku, kterou marně řeší naše pokolení. A stala-li se soustavě kapitalistické kletbou nadvýroba, při níž davy práce zbavené strádají před hromadami přebyřných statků, prokázal naopak ohromný pokus sovětský zřejmou neschopnost kolektivního a státem spravovaného hospodářství udržeti výrobu na výši žádoucí průměrné spotřeby. Ani tou, ani onou cestou nesvřálo bezpečně východisko z těžké krize a zároveň dolehl na život veřejný ve většině států demokratickými řády vybavených i těžké stíny stranického sobectví, korupce a marnivé nehospodárnosti. Zdálo se tak, že všechny cesty významné mlhníky rozumového pozitivismu nevedou nikterak k slibovanému pokroku, nýbrž ke zřejmému úpad-

ku, a že záchranu lze tudíž snad nalézt i u sil a zjevů spíše iracionálních. Hledá se především zázračný vůdce, jenž by kouzelným proutkem zahnal přišeru krize i korupce. Zrak se obrací zase s vroucností k tajuplným silám ducha národního, jež mají přinésti vykoupení, zejména rozbourá-li se jimi ryzí mysterium ušlechtilé krve proti kazům mezinárodní bezkrevnosti a přílišného intelektu- alismu. Ze stínu vystupují tu do popředí opět všechna ta neblahá hesla o poželhání ocelové lázně válečné pro duši národní, zejména ovšem tam, kde výsledek světové války přinesl trpkost porážky nebo aspoň nespokojenost s úpravou míru a kde zároveň přivalem inflace z dráhy přirozeného vývoje byly vykojeleny pauperizované vrstvy střední.

Tak stává se proti racionalistickému táboru liberalismu, demokracie a socialismu hluchý tábor iracionality. V italském fašismu, německém národním socialismu, uherské iredentě, bulharském národním spikleneckví, v rozličných odklonech od demokratického zřízení a jiných zjevch podobných nabývá proud ten ráz velké vlny, souvěky život zaplavující a podporované sterymi jinými náladami, jež prozrazují větší důvěru v rázný, pudem řízený čin než v zdráhavou, vědeckými pochybnostmi zastíněnou úvahu rozumovou. Zejména mládež, nejhůře stížená krizí, stává se oporou tohoto nového evangelia, které však nalézá nemalou ozvěnu i v táboře konzervativním, opřené o církev a jiná dědicví minulosti.

Vidíme tedy, jak složité jsou proudy, které zmítají dneškem, jak jsou nasyceny osudovou polaritou zcela zásadního rázu, takže jest větu nesnadno povznést se nad jejich vír k jasným a spravedlivým výhledům do budoucnosti. Duše lidská jest nástroj o mnoha strunách, které jen zřídka zaznívají harmonickým akordem. Jsou naopak chvíle, kdy jedna se snaží přehlušiti druhé a marně čekáme na ladnou melodii souzvuku. Dočká se naše doba takové melodie, jež by byla zároveň vítěznou písní nového, plodného údobí dějin? V bohatém souboru dlouhé řady úvah, vedených ve způsobu zájmených rozhovorů zástupců nejrozličnějších táborů duchových i životních, chce český rozhlas podrobně osvětliti rozmanité stránky dnešní krize, ukázati, jak hluboko sahají její kořeny a pokud z ní klyně naděje k lepším zítřkům. Úvodní slova naše byla proto pouhým upozorněním na veliký význam tohoto cyklu, jemuž přejeme nejlepšího zdatu.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Edičně je tato kniha sestavena ze dvou částí: první je text, který zamýšlel jako ucelený konvolut vydát prof. Josef Šusta, druhou část tvoří poslední tři kapitoly, napsané autorem pro jinou příležitost. Ty jsme přiřadili k předchozím, abychom alespoň zmírňli skutečnost, že autor sám již nestačil prodloužit stejně rozsáhlými studii mi své chystané dílo k době nám časově bližší.

První část je edičně zpracovaný materiál z fondu Pozůstalost Šusta inv. čís. 123 Státního ústředního archivu v Praze. Obsahuje:

Titulní stranu knihy, autograf.

Úvod, strojopis.

Obsah, autograf.

1. Cesta universálně-historického poznání, tisk (Úvaha úvodní, Dějiny lidstva 1, s. XI-XXVI, Praha 1940).

2. Nejstarší výboje kulturní a světa Hellady, tisk (Úvaha úvodní, Dějiny lidstva 1, s. XXXVII-XLVI, Praha 1940).

3. Řím a moře Středozevní, tisk (Úvaha úvodní, Dějiny lidstva 2, s. XI-XXXV, Praha 1936).

4. Trojí oblast kulturní: Západ, Byzanc, islám, tisk (Úvaha úvodní, Dějiny lidstva 3, s. XIII-XLVI, Praha 1937).

5. Tvárné osy a vnitřní napětí středověkého vývoje, strojopis.

6. Renaissance, reformace a barok, tisk (Úvaha úvodní, Dějiny lidstva 5, s. XI-XXXII, Praha 1938).

7. Absolutismus, merkantilismus, osvícenství, tisk (Úvaha úvodní, Dějiny lidstva 6, s. XI-XLIV, Praha 1939).

8. Nové proudy a síla tradice, strojopis.

Ve všech kapitolách jsou černé zásahy Šustrovou rukou perem i tužkou, do tiskových listů jsou také vleповány rozsáhlejší úpravy strojopisné, zvláště na počátku a konci kapitol. U většiny známének tužkou, ponejvíce x a ?, která mají technický charakter, ale také u několika drobných tužkových oprav tisku se domníváme, že jde o ruku další.

Páta kapitola vyšla později, tj. v r. 1942, tiskem jako Úvaha úvod-